
I. ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

УДК 303.722.4:332.1(477.46)

КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРНОЇ ПОЛІТИКИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

I. О. ЖУРБА, кандидат економічних наук
(Черкаський державний технологічний університет)

***Анотація.** Тема кластерів у розвитку економіки країни загалом і промисловості регіону зокрема набула останнім часом досить важливого значення. Оскільки лише кластерний підхід дозволяє не просто здійснювати державну підтримку окремих підприємств або груп, а й розвивати цілі галузі за рахунок забезпечення ефективного взаємозв'язку між учасниками. Мета статті – дослідити існуючі концепції формування кластерної політики як стимулу розвитку підприємств м. Черкаси й області. Проаналізовано напрями розвитку кластерної політики Черкаської області. Порівняно концепції кластерної політики за регіонами. Вказано етапи розробки кластерної політики регіону та зазначено вимоги, яким повинна відповідати кластерна політика Черкаської області, яка загалом відповідає як принципам розвитку Української економіки, так і теоретичним уявленням наукової спільноти, що передбачає успішність її подальшого розвитку та реалізації.*

***Ключові слова:** кластер, кластерна політика, концепція, регіони, Форсайт.*

Тема кластерів у розвитку економіки загалом та промисловості регіону зокрема набула останнім часом досить важливого значення. У «Концепції розвитку Черкаської області на період до 2020 року» кластери – один із головних об'єктів державної політики стимулювання розвитку економіки, оскільки лише кластерний підхід дозволяє не просто здійснювати державну підтримку окремих підприємств або груп, а й розвивати цілі галузі за рахунок забезпечення ефективного взаємозв'язку між учасниками. Тому наразі розглядається та доопрацьовується «Концепція кластерної політики Черкаської області»; вважається, що органом державної влади, що буде здійснювати координацію кластерної політики в Черкась-

кому регіоні, буде Департамент економічної політики та економічного розвитку Черкаської області.

Вивчення переваг кластерних формувань є досить поширеним у роботі зарубіжних учених-економістів. Основоположником розробки теорії формування та розвитку кластерів можемо вважати М. Портера [4]. Послідовниками його вчень стали К. Кельтс, Л. Янг, Т. Харріс. Сьогодні дослідженням ефективності формування кластерної політики займаються такі організації, як Комісія ЄС, Національна асоціація губернаторів США та ін. Їх дослідження переносять акценти вивчення джерел економічного зростання з макроекономічної у мікроекономічну площину (підпри-

ємство, малий бізнес) та мезоекономічну (регіональні кластерні утворення) площини.

Серед українських учених слід видзначити С. Соколенка, О. Ветрова, О. Фінагіну [3], Р. Манна [3], В. Захарченка [1], В. Ільчук [2] та ін.

Метою статті є дослідження існуючих концепцій формування кластерної політики як стимулу розвитку підприємств м. Черкаси й області.

Кластерні стратегії широко розповсюджені в країнах Європи, Азії, Америки. Ці держави сконцентрували свої зусилля на створенні кластерів, для забезпечення конкурентоспроможності бізнесу, регіонів, економіки країни загалом на довгостроковий період. Також політика цих держав спрямована на підтримку та розвиток конкурентоспроможних і прибуткових кластерів. При цьому держава не тільки сприяє формуванню кластерів, а й стає їх учасником. Такий досвід має Польща, Німеччина [7] та Бельгія (Автомобілебудівний), Японія (Біотехнологічний), Норвегія (Рибогосподарство), Фінляндія (Лісівництво) та інші [8].

Можна зазначити велику кількість причин, через які держава повинна стимулювати розвиток кластерів. Окреслимо найголовніші з них:

1) кластери збільшують продуктивність і ефективність усіх його учасників, оскільки полегшується доступ до сировини, ресурсів, коштів, знань, інформації, обслуговування, наукових центрів, розробок;

2) кластери стимулюють інновації, оскільки підприємства-учасники отримують доступ до новітньої інформації, яка раніше була недоступна для них через певні причини. Наприклад, інформація про вдосконалення виробничого процесу. Освітні та науково-дослідні центри генерують нові знання, мають можливість підтвердити або спростувати їх на базі цих підприємств;

3) кластери полегшують комерціалізацію знань і виробництва. Створюються льготні умови (наявність робочої сили, постачальників, освітньої бази) для створення нових фірм і освоєння виробництва нового виду продукції.

Кластерний підхід у розвитку промислового виробництва відображений у стратегії соці-

ально-економічного розвитку як Львівського, Кіровоградського, Одеського регіонів, так і України загалом.

Проблему кластерів почав досліджувати М. Портер. Згідно з його визначенням, кластер (промислова група) – це сукупність сконцентрованих за географічною ознакою підприємств, організацій, бізнесу, громадян, тісно пов'язаних галузей, які взаємодоповнюють конкурентоспроможність одне одного. Цінність кластерів полягає... по-перше, в наявності внутрішнього конкурентного середовища (кластер не є вертикально-інтегрованою компанією); по-друге, в наявності кластера в глобальній економіці, в наявності у нього сильних конкурентних позицій на глобальному ринку» [4].

На нашу думку, кластерна політика розвитку Черкаської області передусім повинна бути спрямована на

- забезпечення прискореного соціально-економічного розвитку регіону;
- розвиток і забезпечення високої якості послуг суб'єктів господарювання, в тому числі бізнес-інкубаторів, технопарків, центру трансферів технологій, центрів розвитку дизайну та ін.;
- відтворення кваліфікованих кадрів, дефіцит яких викликаний невідповідністю змісту і якості освітніх програм установ вищої, середньої, професійно-технічної освіти потребам економіки.

Ураховуючи цю специфіку реалізації кластерної політики, на наш погляд, найбільш вдалим визначенням поняття «кластер» є таке: це регіональна концентрація незалежних, інноваційних і конкурентоспроможних підприємств і організацій певної галузевої приналежності, які використовують у своїй економічній діяльності конкурентні переваги: галузеву інтеграцію та синергетичний ефект, наявність активних галузевих зв'язків, загальну інфраструктуру та ринок праці. При цьому спостерігається ефект примноження конкурентних переваг учасників кластера.

У подальшому необхідно визначити критерії виявлення перспективних кластерів, знаходження пріоритетних шляхів розвитку та підтримки в залежності від галузевої специфі-

Таблиця 1

Порівняльна характеристика концепцій кластерної політики за регіонами

Рекомендації щодо кластерної політики суб'єктів ринку	Концепція Львова і Львівської області	Концепція Черкас і Черкаської обл.	Кластерна політика в Україні. Вхідні пропозиції PPV Knowledge Networks
Підтримка формування високотехнологічних кластерів, просування продукції цих кластерів на внутрішньому та світовому ринках	Так	Так	Так
Орієнтація на високотехнологічні виробництва в пріоритетних галузях економіки	Так	Так	Так
Встановлення пільг при сплаті загальнодержавних і місцевих податків і зборів	Так	Ні	Так
Зниження адміністративних бар'єрів	Так	Ні	Так
Регулярність моніторингу регіональних кластерів	Так	Так	Так

ки й етапу життєвого циклу розвитку якірних резидентів кластера. Це зауваження найбільш справедливе, тому що відображає об'єктивний рівень розвитку кластерів в Україні.

На думку економістів, розробка кластерної політики регіонів повинна складатися з таких етапів:

1) поліпшення інвестиційного клімату території. До заходів щодо покращення інвестиційного клімату можна в першу чергу зарахувати розвиток інфраструктури, введення податкових та інших преференцій, розвиток кадрового ресурсу, а також підвищення прозорості економіки загалом.

2) Підтримка інновацій. На сучасному етапі це державне і місцеве замовлення.

3) Підтримка малого бізнесу, виховання підприємницької активності.

Узагальнюючи вивчений досвід до формування кластерів, можна виявити певні умови, необхідні для ефективного їх розвитку.

Перший рівень умов:

- наявність переваг регіону по доступу на ринок;
- доступ до сировинної бази;
- доступ до постачальників;
- якісний кадровий ресурс;
- наявність інститутів, що займаються розвитком людського капіталу і генерацією інноваційних ідей;

- наявність базової інфраструктури, що відповідає специфіці кластера.

Розглянемо, наскільки ці умови відповідають особливостям Черкаської області та м. Черкаси.

На основі Форсайт-аналізу [6] Черкаської області, наведеного в концепції, можна зіставити вимоги до кластеризації регіону з наявними ключовими ознаками економіки області та міста (табл. 2).

Одним із важливих факторів є те, що Черкаська область володіє значним освітнім і науковим потенціалом; це відповідає інноваційному напрямку розвитку кластерів, а це є однією з конкурентних переваг регіону.

Другий рівень умов формування кластерів – побудова грамотної кластерної політики. Її особливості в першу чергу залежать від рівня розвитку кластера.

Розрізняють:

- потенційні кластери (група компаній, стосовно яких можна стверджувати про певні передумови появи кластера як господарського феномена);
  - латентні кластери (ті, що формуються підприємствами, в яких можуть бути налагоджені зв'язки але їх поки що немає);
  - функціонуючі кластери (в рамках яких активно створюються нові компанії, їх кількість досягає необхідної маси для повної ре-

Таблиця 2

Відповідність умов першого рівня, що висуваються до розвитку кластерів у Черкаській області зокрема

Умови для розвитку кластерів	Особливості економіки Черкаської обл. та м. Черкаси [5]
Наявність інститутів, що займаються розвитком людського капіталу і генерацією інноваційних ідей	Станом на 2014 р. в Черкаській області функціонують до 40 організацій, що виконують розробки в інноваційній сфері
Наявність базової інфраструктури, що відповідає специфіці кластера	Значна диверсифікованість економіки області та відповідності з цим, розвинена інфраструктура для значного числа галузей промисловості, відповідає потенційним кластерам
Якісний кадровий ресурс	Чисельність персоналу, який зайнятий у дослідженнях і розробках інновацій. Це понад 400 професорів та 2500 кандидатів наук
Доступ до сировинної бази	Поряд із традиційними нерудними природними корисними копалинами вивчають родовища цінних і напівкоштовних металів. Сприятливі природні умови для розвитку аграрного сектора, значна питома вага у виробництві сільськогосподарської продукції
Доступ до постачальників	Черкаська область знаходиться в географічному центрі України, тож має вигідні транспортні шляхи, що забезпечує доступ до постачальників різних галузей промисловості
Переваги регіону по доступу на ринок	Достатньо висока інвестиційна привабливість Черкаської області

алізації агломераційних ефектів; активно розвивається інфраструктура);

- кластери, що трансформуються (учасники виходять на межу ефективності в рамках заданої групи і прагнуть диверсифікуватися, інвестувати в суміжні галузі, в тому числі далекі від основного інвестиційного портфеля).

До кожного із типів висуваються різні вимоги кластерної політики (табл. 3).

Зважаючи на розглянуті вище етапи можемо стверджувати, що в кластерній політиці слід:

- Враховувати рівень спроможності – формування кластерної політики має

Таблиця 3

Вимоги, що висуваються до кластерної політики Черкаської області

Тип	Вимоги
Перший етап	
Потенційний	Визначення передумов створення конгломерату учасників
	Заохочення зв'язків між існуючими підприємствами
	Наладка всіх ланок у ланцюзі доданої вартості
	Стимулювання інвестицій, вдосконалення інвестиційного клімату
Латентний	Забезпечення компаній пільгами і преференціями
	Підтримка переваг агломерації підприємств
	Заповнення пустих ніш у кластерних утвореннях
Другий етап	
Функціонуючий	Стимулювання створення нових підприємств, фінансування інноваційних проектів
	розвиток системи грантів, венчурного інвестування
	розвиток НДДКР
Трансформаційний	Підтримка пошуку нових «точок росту»
	реструктуризація галузевої структури
	формування нових кластерів на високотехнологічному рівні

базуватися на існуючій інституційній спроможності, рівні компетенцій і наявних ресурсах.

- Націленість на впровадження – розробка стратегії має супроводжуватись пілотуванням практичного інструментарію політики, – впро-

вадження регіональних програм, включення пріоритетів і підходів кластерної політики до механізмів підтримки регіонального розвитку та галузевих програм.

- Бути проактивною – кластерна політика має враховувати європейські розробки щодо нових методів і підходів до формування кластерної політики, – бути проактивною (враховувати новітні підходи), а не ретроактивною (копіювати те, що вже зроблено і впроваджено де-інде). Наприклад, проект CluStrat напрацював такі підходи як підприємницькі кластерні організації (entrepreneurial cluster management organizations), інформаційно-насичені бізнес-послуги (know ledge intensive business services) для кластерів – політика має підтримувати такого роду підходи.

- Використовувати наявний інструментарій – кластерна політика має використовувати інструментарій програм регіонального розвитку з Фонду підтримки регіонального розвитку, угоди між КМУ та областями, програми галузевого розвитку та інші програми.

- Узгоджуватись із іншими політиками – кластерна політика залежить і пов'язана з політикою регіонального розвитку, промисловою політикою та політикою розвитку інновацій.

Отже, концепція кластерної політики Черкаської області загалом відповідає як принципам розвитку Української економіки, так і теоретичним уявленням наукової спільноти, практиці розвитку кластерів у різних країнах світу, що дає умови передбачати успішність її подальшого розвитку та реалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Захарченко В. І. Механизм государственной поддержки кластерных инициатив / В. И. Захарченко // Прометей. – 2010. – Вып. 1 (31). – С. 133–135.
Zaharchenko V. I. Mehanizmgosudarstvennoy podderzhki klasternih initsiativ / V. I. Zaharchenko // Prometey. – 2010. – Vip. 1 (31). – S. 133–135.
2. Ільчук В. П. Кластерна стратегія розвитку економіки регіону : монографія / В. П. Ільчук, І. О. Хоменко, І. В. Лисенко. – Чернігів : Чернігів. держ. технол. ун-т, 2013. – 367 с.
Pchuk V. P. Klasterna strategiya rozvitku ekonomiki regionu : monografiya / V. P. Pchuk, I. O. Homenko, I. V. Lisenko. – Chernigiv : Chernigiv. derzh. tehnol. un-t, 2013. – 367 s.
3. Кластери в системі стратегії і тактики розвитку регіону : монографія / [Л. В. Батченко, А. В. Гуренко, Г. С. Кононенко та ін.]. – Донецьк : ВІК, 2013. – 287 с.
Klasteri v sistemii strategiyi i taktiki rozvitku regionu : monografiya / [L. V. Batchenko, A. V. Gurenko, G. S. Kononenko ta in.]. – Donetsk : VIK, 2013. – 287 s.
4. Porter Michael E. Clusters and the New Economics of Competition / Porter Michael E. // Harvard Business Review. – 1998. – November – December. – P. 77–90.
Porter Michael E. Clusters and the New Economics of Competition / Porter Michael E. // Harvard Business Review. – 1998. – November – December. – P. 77–90.
5. Стратегія розвитку Черкаської області до 2020 року. – Черкаси. – 56 с.
Strategiyi rozvitku Cherkaskoyi oblasti do 2020 roku. – Cherkasi. – 56 s.
6. Jappe-Heinze A. Clusterpolitik: Kriterien für die Evaluation von regionalen Clusterinitiativen [Електронний ресурс] / Jappe-Heinze A., Baier E., Kroll H. // Fraunhofer Institut System- und Innovationsforschung. Arbeitspapiere Unternehmen und Region. – 2008. – № 3. – Режим доступу:
<http://isi-de/publ/download/isi08a08/clusterpolitik.pdf>. – Назва з екрана.
7. Europe INNOVA Cluster Mapping Project [Електронний ресурс] // Institut für Mittelstands forschung Bonn. – Режим доступу:
<http://www.ifm-bonn.org/index.php?id=650>. – Назва з екрана.

И. А. Журба, кандидат экономических наук (Черкасский государственный технологический университет). **Концепция формирования кластерной политики Черкасской области.**

Аннотация. Тема кластеров в развитии экономики страны в целом и промышленности региона в частности приобрела в последние годы очень важное значение. Поскольку только кластерный подход позволяет не просто осуществлять государственную поддержку отдельных предприятий или групп, но и развивать целые отрасли за счет обеспечения эффективной взаимосвязи между участниками. Цель статьи – исследование существующих концепций формирования кластерной политики как стимула развития предприятий в Черкасс и области. Проанализированы пути развития кластерной политики Черкасской области. Осуществлен анализ концепции кластерной политики по регионам. Указаны этапы разработки кластерной политики региона и требования, которым должна соответствовать кластерная политика Черкасской области, которая в целом соответствует как принципам развития Украинской экономики, так и теоретическим представлениям научного сообщества, что предполагает успешность ее дальнейшего развития и реализации.

Ключевые слова: кластер, кластерная политика, концепция, регионы, Форсайт.

I. Zhurba, Cand. Econ. Sci. (Cherkasy State Technological University). **The concept of cluster formation policy in Cherkasy region.**

Summary. Subject cluster in the economy in the whole region in the industry and in particular in recent years has gained great importance. Since only the cluster approach allows not only to carry out state support of individual enterprises or groups, but also to develop the whole industry by ensuring effective communication between the parties. The purpose of the article: a study of existing concepts of formation of cluster policy as a stimulative development of enterprises in Cherkassy region. Methods: logical and comparative analysis, the method of grouping. Results: analyzed the development of cluster policy Cherkasy region. The analysis of the concept of cluster policy in the regions. Said step of development of cluster policy in the region and there requirements that must be met cluster policy Cherkasy region. The concept of cluster policy Cherkasy regions a whole is consistent both with the principles of development of the Ukrainian economy, and theoretical concepts of the scientific community, which implies the success of its further development and implementation.

Keywords: cluster, cluster policy, concept, region, Foresight.